

Fíricí Fóna

• Ní féidir aon phiosa páipéir a fhilleadh ina dhá leath níos mó ná seacht n-uaire. Bain triall as seo tú féin.

• Is as snáithníní cadáis (cotton) a dhéanann siad na nótaí bainc Euro. Ní thagann cadás ó chrainn ach is planda é.

• Díolann sraith (chain) d'ollmhargaidh áirithe an oiread sin páipéar leithris in aghaidh na bliana go sinfeadh an páipéar leithris thart ar mheánchiorcal an domhain níos mó ná cúig uaire, dá n-osclofaí amach é.

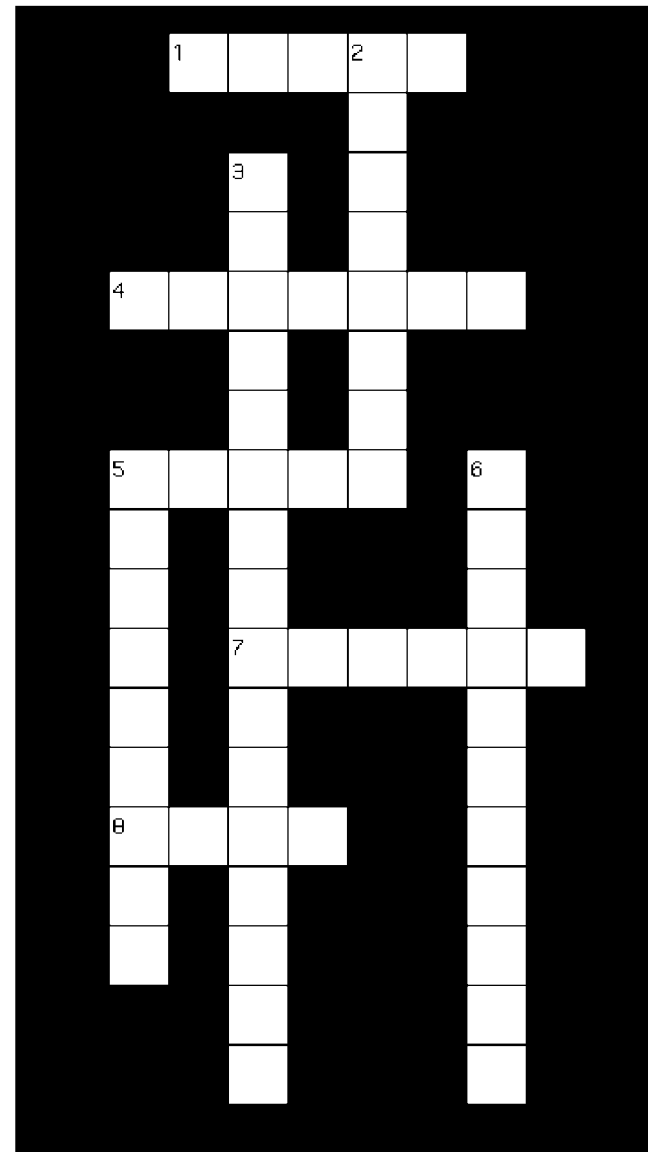
• Bíonn comhartha uisce (watermark) - pátrún nó pictiúr speisialta - ar pháipéar den scoth (top quality). Bíonn sé deacair cóip a dhéanamh de, agus cabraíonn sé go mór nuair a bhíonn idirdhealú (distinction) le déanamh idir nótaí bréige bainc agus nótaí dlístineacha (legal). Cuir nóta bainc suas os comhair an tsolais go bhfeicfidh tú an comhartha uisce. Cén pictiúr a fheiceann tú?

• Is ealain Sheapánach é *origami*. Filleann daoine páipéar chun samhlacha (models) a dhéanamh. Is féidir ainmhithe, éin, daoine agus cruthanna éagsúla a dhéanamh trí phiosa amháin páipéir a fhilleadh.

• Is féidir teach a thógáil as páipéar – úsáideann na tógálaithe páipéarchréit (papercrete) – meascán de pháipéar agus cairtchlár athchúrsáilte, gaineamh agus stroighín (cement).

Crosfhocal

TRASNA

1. Meascann tú plúr agus _____ le chéile chun gliú a dhéanamh do *papier mâché*. (5)
4. Filleann daoine páipéar san ealain Sheapánach seo (7)
5. Sa mhúileann páipéir, baineann meaisín _____ an chrainn den adhmad. (5)
7. Uaireanta, is feidir seanpháipéir nuachta a úsáid mar _____ d'ainmhithe. (6)
8. Úsáidimid 17 gcrann chun 1 _____ páipéir a dhéanamh (4)

SÍOS

2. Bíonn _____ mhaith shúite ag tuáillí cistine. (8)
3. An páipéar nuachta a fhoilsíonn (publishes) Eureka (5, 11)
5. Bíonn _____ uisce ar nótaí bainc agus ar pháipéar den scoth (9)
6. Deir seanscéal gur úsáid na Síniigh an crann _____ chun páipéar a dhéanamh. (11)

Molláí Cúl

Irish Independent
eureka

Maidhe Reascóp

Buaiteoir 2005 - Gradam Domhanda an Léitheora Óig - Cumann Domhanda na Nuachtán (WAN)

Imleabhar 3, Eagrán 22
3ú Bealtaine 2007

Irish Independent Forlíonadh Eolaíochta do Scoileanna

Páipéar

Páipéar na maidine, páipéar an lae, páipéar um thráthnóna ...

Le 2000 bliain anuas, tá páipéar in úsáid agáinn. Is sa tSín a d'úsáid daoine páipéar ar dtús. Dar le scéal amháin, bhris na Síniigh síos an choir (bark) ó chrainn maoidéirge (mulberry) go raibh si ina snáithníní (fibres). Ansin thuarnaigh (pounded) siad na snáithníní le chéile go raibh siad ina mbileog (sheet). Chroch siad na bileoga suas ansin go dtí go raibh siad tirim. Fuair na Síniigh amach go raibh an páipéar níos fearr nuair a mheasc siad ceirteacha

(rags) agus seaneangail (nets) iascaireachta isteach leis. Go dtí sin, scríobh daoine ar phiosai síoda (silk) nó ar bhambú ach bhí síoda an-chostasach agus bhí bambú trom. Mar sin, bhí páipéar i bhfad níos fearr.

Níor inis na Síniigh do na ciniocha (races) eile conas páipéar a dhéanamh. Níor fhoghlaim muintir na hEorpa conas páipéar a dhéanamh go dtí na céadta bliain i ndiaidh na Síneach. Cé gurbh é adhmad an príomhábhar a d'úsáid

siad chun páipéar a dhéanamh, lean siad orthu ag úsáid ceirteacha chun caighdeán (standard) an pháipéir a fheabhsú. Thaisil fir ó bhaile go baile ag bailiú ceirteacha do lucht déanta na bpáipéar (papermakers). Mhartaigh (swapped) na fir cheirteacha (ragmen) seo bronnánais ar nós bréagán do na seancheirteacha. Bhí fir cheirteacha fós le feiceáil ag obair san 20ú haois (century).

Sa lá atá inniu ann, déanaimid méid mór

páipéir agus úsáidimid é ar mhórán bealaí. An bhféadfá saol gan pháipéar a shamhlú? An féidir leat smaoineamh ar sheomra ar bith sa teach nach bhfuil páipéar ann? Gan pháipéar, ní bheadh an Eureka seo á léamh agat. Ach ní hamháin le haghaidh scríbhneoireachta agus le haghaidh nuachtán a úsáidimid páipéar. San eagrán seo d'Eureka, féachfaimid ar fhiricí suimiúla a bhaineann le páipéar. Ar ndóig, beidh gníomhaíochtaí speisialta le déanamh agat freisin.

Sa pháipéar nuachta

Nuair a bheidh an Irish Independent léite agat, faigh amach cé mhéad páipéir atá ann. Cuir gach leathanach síos, ceann ar cheann, chun line fada a dhéanamh. Meas (estimate) an fad atá ann agus ansin tomhais é. An raibh do mheas gar don fhreagra? Nach bhfuil a lán nuachta sa pháipéar? Pléigh le do mhúinteoirí conas a d'fhéadfadh sibh na páipéir nuachta a athchúrsáil.

eureka

Foilsíonn an Irish Independent Eureka, i gcomhar leis an Ionad Oideachas Eolaíochta ag Coláiste Phádraig, Droim Conrach, BÁC 9, le tacaíocht ón gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta.

AISTRITHEOIR: Bairbre Ní Ógáin
EAGARTHÓIR: John Walshe
DEARADH: Smart Design
SCRÍOBH CHUGAINN: Debbie Brennan, Eureka, Irish Independent, 27-32 Sraid Thalboíd, BÁC 1.
LINE DO CHUSTAIMEIRÍ: Fón 023 32879
CUIR RÍOMHPHOST CHUIG: eureka@unison.independent.ie
www.independent.ie/eureka

TAIGHDE & TÉACS:

Paula Kilfeather, Cliona Murphy & Janet Varley.

An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta & Gaelscolaíochta

Gníomhaíocht

Glan suas é sin, le do thoil!

Bionn cineálacha éagsúla tuáillí cistine ar díol sna siopaí. Deir na fógraí ar an teilifís agus ar an raidió go bhfuil branda (brand) amháin níos fearr ná branda eile. An gcreideann tú é seo? Sa gníomhaíocht seo, beidh seans agat brandaí éagsúla a chur i gcomparáid le chéile maidir lena gcumhacht shúite (soaking up power).

BUNÁBHAI:

- Tuáillí cistine – 3 bhanda éagsúla
- Uisce
- Báisín nó babhla
- Rud éigin ar a gcrochfaidh / ar a ngreamóidh tú an páipéar m.sh. rialóir
- Rud éigin chun an rialóir a choinneáil suas m.sh. carn (pile) leabhar
- Peann luaidhe
- Pionnaí (pegs) éadaigh, blútac, seiliteíp (más mian leat)

TREORACHA:

1. Socraigh cé chomh mór agus a bheidh na stiallacha (strips) atá le tástáil. Gearr iad.
2. Bí cinnte go bhfuil na stiallacha ar fad ar an tomhas céanna. (Cén fáth a bhfuil sé seo tábhachtach?)
3. **Tuar** cé acu páipéar is túisce (soonest) a shúfaidh (soak up) an t-uisce.
4. Cuir uisce sa bháisín nó sa babhla.
5. Cuir an rialóir os cionn an bháisín. Bí cinnte go bhfuil sé ard go leor – ba chóir nach mbeadh ach bun na stiallacha san uisce (féach ar an léaráid).
6. Marcáil line leath bealaigh suas gach stiall. Greamaigh na stiallacha ar an rialóir.
7. Bí cinnte go dtuimann (dip) siad ar fad isteach san uisce ag an am céanna. Cén fáth a bhfuil sé seo tábhachtach?
8. **Breathnaigh** – an sroicheadh uisce do mharc níos tapúla ar stiall amháin ná ar na stiallacha eile? An raibh do thuar ceart?

SMAOINIGH AIR SEO:

An raibh difríocht idir na cineálacha éagsúla páipéir? An gcreideann tú na fógraí?

DÚSHLÁN BREISE

Déan iarracht smaoineamh ar bhealach eile chun cumhacht shúite na dtuáillí páipéir a thástáil. Leideanna: D'fhéadfá braoiníní uisce a chur ar an bpáipéar, nó beagán uisce a dhoirteadh agus **breathnú** cé chomh fada a thógann sé ar na páipéir éagsúla an t-uisce seo a shú.

Gníomhaíocht

Déan samhail den domhan as nuachtáin

B'fhéidir go gceapfa gur rud lag tanaí é páipéar. Ach is féidir sraitheanna (layers) páipéir agus gliú a úsáid chun struchtúr (structure) an-láidir a dhéanamh. Is é *papier mâché* an t-ainm atá ar na sraitheanna páipéir seo. Ar mhaith leat samhail den domhan a dhéanamh ag úsáid *papier mâché*? Togfaidh sé cúpla lá ort an tionscnamh seo a dhéanamh agus bí cinnte go nglanann tú suas nuair a chriochnaíonn tú leis gach lá!

BUNÁBHAI:

- Balún cruinn (round)
- A lán páipéar nuachta
- Gliú déanta as plúr agus uisce (féach thíos)
- Coimeádán (container) mór inar féidir an gliú a mheascadh (m.sh. seanbhábhla plaisteach)
- Seanspúnóg nó bata chun an gliú a chorráil (stir)
- Téad nó seiliteíp chun an balún a chrochadh suas
- Péint ghlas agus ghorm
- Scuabanna péinte
- Marcóir dorcha

TREORACHA:

1. Déan gliú as an bplúr agus an uisce. Measc 1 chupán plúir in 1 chupán uisce i mbabhla mór go dtí go bhfuil an meascán tanaí leachtach (runny).
2. Stróic an páipéar nuachta – déan stiallacha as atá idir 2 agus 3 cm ar leithead. Is cuma cé chomh fada agus atá siad. Teastóidh a lán stiallacha uait.
3. Iarr ar do mhúinteoir balún cruinn a sheideadh agus snáidhm (knot) a chur air.
4. Tum (dip) gach stiall páipéir sa gliú. Glan an gliú breise den stiall le do mhéara – fág sraith (layer) tanaí gliú ar an stiall.
5. Fill an stiall thart ar an mbalún. Lean ort a dhéanamh seo go dtí go mbiann an balún clúdaithe le sraith amháin páipéir. Croch an balún suas le triomú thar oiche.
6. Cuir trí shraith páipéir, ar a laghad, ar an mbalún. Lig do gach sraith triomú sula gcuireann tú an chéad sraith eile air.
7. Fág an chruinneog (globe) go mbiann sí go hiomlán tirim (seans go dtógfaidh sé seo cúpla lá).
8. Le marcóir, tarraing line thart ar lár an bhalúin. Seo é an **meánchiorcal**. Cuir ponc isteach le haghaidh **an dá phol** (pole).
9. Iarr ar do mhúinteoir nó ar dhuine fásta eile cabhrú leat chun na hilchríocha (continents) agus Éire a mharcáil.
10. Dathaigh isteach na farraigh agus an talamh le péint.

DÚSHLÁN BREISE:

Déan struchtúr láidir eile, ar nós babhla do thorthaí, as papier mâché.

Gníomhaíocht

Féach go géar ar pháipéar

Cabhróidh sé seo leat na snáithníní bideacha a fheiceáil i bpáipéar.

BUNÁBHAI:

- Piosa beag as páipéar nuachta
- Formhéadaitheoir

TREORACHA:

1. Stróic piosa beag ón bpáipéar nuachta.
2. Féach go géar ar an imeall stróicthe leis an bhformhéadaitheoir.
3. An féidir leat na snáithníní bideacha a fheiceáil?

DÚSHLÁN BREISE:

An mbiann na snáithníní i gcineálacha éagsúla páipéir ar fad mar an gcéanna? Féach ar chineálacha éagsúla páipéir m.sh. páipéar greiscdhionach (greaseproof), páipéar maith litreach, páipéar sioda (tissue) agus páipéar rua.

Úsáidimid páipéar chun ...

Úsáidimid páipéar ar mhórán bealaí agus ar mhórán fáthanna. Feicfidh tú samplaí sa phictiúr. Cé mhéad úsáid is féidir leatsa a fháil seachas na cinn seo? Cén scór a fhaigheann tú?

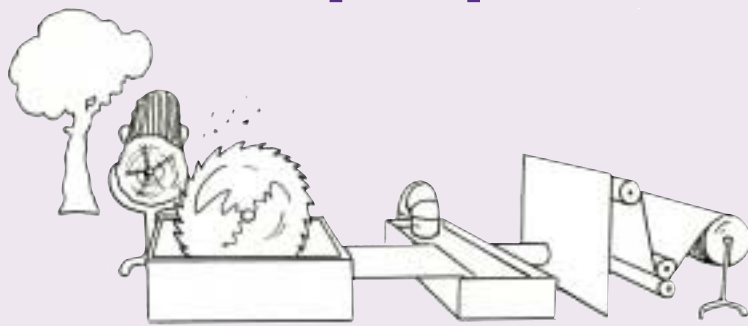
- 30 úsáid = Maith thú!
- 40 úsáid = Ar fheabhas!
- 50 úsáid = Is scoláire den scoth tú!

Athchúrsáil

Úsáidimid a lán crann chun páipéar a dhéanamh. Arbh eol duit go n-úsáidimid 17 gcrann chun 1 tona páipéir a dhéanamh? Úsáidimid a lán uisce agus fuinnimh freisin chun páipéar a dhéanamh. Le tamall anuas, tá tuiscint ag daoine ar an tábhacht a bhaineann le crainn, le fuinneamh agus le huisce a chaomhnú (conserve). Mar sin, is fiú páipéar a athchúrsáil.

Conas páipéar a dhéanamh

Is dócha go bhfuil a fhios agat go ndéanaimid páipéar as crainn ach conas a athraimid crann go piosa tanaí páipéir? Ar dtús, gearraimid anuas na crainn san fhóraois. Cuirimid na crainn ansin chuig muileann (mill) páipéir. Sa mhúileann baineann meaisín **an choir** (bark) den adhmaid. Ansin smiotann (chops) meaisín eile an t-adhmaid i bpiosaí beaga bideacha. Cuireann siad an t-adhmaid smiota, uisce agus ceimicí (chemicals) áirithe isteach i **mbrúhruthaire** (pressure cooker) mór. Braitheann sin (cooks) an t-adhmaid smiota go dtí go mbiann sé ina **laion** (pulp) bog sleamhain. Doirteann siad an laion amach ar chriathar (sieve) mór cothrom (flat) agus síleann an t-uisce amach as. Ansin brúnn siad an laion idir dhá rolla chun páipéar a dhéanamh. Cé go bhfuil an páipéar seo an-difriúil ón gcrann, is féidir **snáithníní** beaga a fheiceáil ann atá cosúil le **scealpa** (splinters) bideacha.

Laghdaigh agus Athúsáid

Is iomaí bealach atá ann chun an méid páipéir a úsáidimid a laghdú:

- Is féidir páipéar a athúsáid.
- Is féidir dhá thaobh an leathanaigh a úsáid.
- Má osclaíonn tú clúdach litreach go cúramach, is féidir é a athúsáid le lipéad nua.
- Is féidir seanpháipéar nuachta a úsáid sa ghairdín chun fiailí (weeds) a choimeád faoi chois, ar an gcarn múirín (compost heap) nó mar easáir (bedding) d'ainmhithe áirithe, má tá sé oiriúnach.

Iarr ar do chairde an bhfuil aon smaointe eile acu faoi bhealaí inar féidir an méid páipéir a úsáideann sibh a laghdú. Déan póstaer a thaispeánann bhur smaointe ar fad. An bhféadfá páipéar a athúsáid chun an póstaer a dhéanamh?

